



Maciej Rogulski\*

## Rytuały w przestrzeni politycznej na przykładzie Ustki

Ludziom zawsze towarzyszą rytuały, stanowiąc istotny element dziedzictwa kulturowego, które oni tworzą i przekazują z pokolenia na pokolenie. Nie ma znaczenia, czy mowa tu o dużej zbiorowości ludzkiej stanowiącej naród, czy też mniejszej społeczności regionalnej. Mimo to trudno o przytoczenie jednoznacznie przyjętej i obowiązującej definicji pojęcia rytuału, która byłaby przywoływana automatycznie przez wszystkich zainteresowanych tym zagadnieniem. Powodem jest fakt, iż zjawisko to znajduje się w kręgu zainteresowań wielu dyscyplin badawczych<sup>1</sup>, przez co spojrzenie na jego problematykę jest różnorodne. Kolejny aspekt, który zwiększa wspomniane trudności, stanowi możliwość ustosunkowania się do pojęcia rytuału w węższym lub szerszym ujęciu. Pierwsze z nich utożsamia rytuał jedynie ze sferą religijną, a więc *sacrum*. Stanowi ją płaszczyzna uświęcona, boska i tajemna<sup>2</sup> – świat, który od zawsze wymyka się ludzkiemu poznaniu, a przez to niemożliwe jest pełne zlustrowanie go przez człowieka.

Wydaje się jednak, że trafniejsze jest ujęcie szersze, w którym rytuał wykracza poza sferę *sacrum*, dotykając sfery świeckiej, a więc *profanum*. To przestrzeń, która w stopniu nieporównywalnie większym kontrolo-

---

\* Mgr Maciej Rogulski, ORCID: 0000-0002-2259-6891  
Uniwersytet Gdański, Gdańsk  
e-mail: rogulskimaciej@wp.pl

<sup>1</sup> J. Maisonneuve, *Rytuały dawne i współczesne*, Gdańsk 1995, s. 9.

<sup>2</sup> R. A. Rappaport, *Rytuał i religia w rozwoju ludzkości*, Kraków 2007, s. 51.

wana jest przez człowieka. Kreuje ją codzienne funkcjonowanie społeczeństw. Jak zauważył Jack David Eller, „ludzie mogą przejawiać zrytualizowane podejście do wszystkiego”<sup>3</sup>. Wszelkie działania, które społeczeństwo wykonuje powtarzalnie i w ten sam sposób, są rytuałami. Ogromna część kultury ma charakter zrytualizowany, ponieważ w jej obrębie członkowie społeczeństwa realizują odpowiedni rytm zachowań w danych sytuacjach społecznych<sup>4</sup>. Rozróżnienie na sferę *sacrum* i *profanum*, czyli rytuały religijne i świeckie nie może stanowić z pewnością podziału precyzyjnego i wyrazistego. Obie przedstawione sfery przenikają się bowiem wzajemnie<sup>5</sup>. Trudne jest zatem funkcjonowanie rytuału jedynie w jednej z tych form. Co więcej, jak stwierdził David I. Kertzer, takie rozróżnienie mogłoby stanowić przeszkodę w zrozumieniu doniosłości rytuału<sup>6</sup>. Nie jest on bowiem prostym bytem, który można odkryć w sposób ostateczny<sup>7</sup>.

Mimo powyższych trudności należy przywołać kilka podjętych prób zdefiniowania przedmiotowego pojęcia. Według definicji encyklopedycznej rytuał stanowią m.in. „czynności o charakterze symbolicznym realizowane według ściśle określonych, sformalizowanych reguł, stanowiące zewnętrzną formę społecznie doniosłego aktu”<sup>8</sup>. W literaturze przedmiotu rytuał jest postrzegany jako indywidualne i zbiorowe działanie o cechach względnej trwałości, które podejmowane jest publicznie i uroczysto oraz ma często związek z momentami doniosłymi dla danej społeczności<sup>9</sup>. W sposób bardzo zwięzły rytuał uznać określić jako symboliczne zachowanie społecznie sformalizowane i powtarzalne<sup>10</sup>. Oprócz najczęściej pojawiających się cech charakterystycznych warto przywołać jeszcze jedną, którą spostrzegł Roy A. Rappaport. Postawił on tezę, iż wykonawcy rytuału nie są najczęściej jego twórcami – nie jest on przez

---

<sup>3</sup> J. D. Eller, *Antropologia kulturowa. Globalne siły, lokalne światy*, Kraków 2012, s. 353.

<sup>4</sup> *Ibidem*, s. 353.

<sup>5</sup> M. Segalen, *Obrzędy i rytuały współczesne*, Warszawa 2009, s. 92.

<sup>6</sup> D. Kertzer, *Rytuał, polityka, władza*, Warszawa 2010, s. 21.

<sup>7</sup> *Ibidem*, s. 20.

<sup>8</sup> *Wielka encyklopedia PWN*, t. 24, red. J. Wojnowski, Warszawa 2004, s. 145.

<sup>9</sup> M. Szczurowski, *Mity, rytuały, symbole a żołnierz polski w przestrzeni politycznej II wojny światowej*, Toruń 2013, s. 27.

<sup>10</sup> D. Kertzer, *op. cit.*, s. 21.

nich zakodowany<sup>11</sup>. Wydaje się, iż można zgodzić się z tym spostrzeżeniem, bowiem siła rytuału polega w dużej mierze na jego ciągłości i powtarzalności. Nie może on być więc obiektem częstych modyfikacji i ingerencji w treść, a powinien być utrwalany i umacniany poprzez zgodne powtarzanie przez następnych wykonawców.

Poza przybliżeniem samego pojęcia warto również ukazać niektóre z podjętych w literaturze przedmiotu prób rozróżnienia rytuałów ze względu na ich rodzaj. Podstawowym wydaje się wspomniany już podział na rytuały religijne sfery *sacrum* oraz rytuały świeckie *profanum*, wśród których Jean Maisonneuve wyróżnił:

- oczyszczające, ofiarne, przejścia i świąteczne (w religijnych);
- masowe, codziennych kontaktów międzyludzkich oraz cielesne (w świeckich)<sup>12</sup>.

Leonard Pełka zauważył jeszcze trzeci zbiór, a mianowicie rytuały – relikty dawnych wierzeń. Zaproponował również inną koncepcję teoretycznego podziału, w której wskazał na istnienie rytuałów:

- inicjacyjnych;
- afirmacyjnych;
- współżycia;
- izolacyjnych<sup>13</sup>.

Istnieje możliwość konstruowania wielu klasyfikacji rytuałów, należy jednak pamiętać, iż w przypadku tego pojęcia nie można dokonać podziałów ostatecznych, a granice, jakie dzielą poszczególne kategorie w tym obszarze, z pewnością nie są nieprzekraczalne. Dla przykładu warto odwołać się do rytuałów z przestrzeni politycznej Ustki. Podłożem poniższej analizy jest rytuał w ujęciu *stricte* politycznym – jego obecność w przestrzeni politycznej tego miasta stanowi właściwy przedmiot niniejszego artykułu.

Jak powyżej zauważono, rytuał świecki, w tym polityczny, nie stanowi zamkniętej jedynie w sferze *profanum*, wyalienowanej kategorii rytuału. Korzysta on bowiem również z elementów charakteryzujących sferę świętości. Można się również domyślać, iż jak przy próbie ogólnego zde-

---

<sup>11</sup> R. A. Rappaport, op. cit., s. 62.

<sup>12</sup> J. Maisonneuve, op. cit., s. 26.

<sup>13</sup> L. Pełka, *Rytuały, obrzędy, święta*, Warszawa 1989, s. 32–36.

finiowania rytuału, tak w przypadku rytuału politycznego istnieje problem ze znalezieniem obowiązującej wszystkich, jedynej legalnej definicji tego pojęcia.

Nie powinno stanowić nadużycia przyjęcie za Stanisławem Filipowiczem, że rytuał polityczny stanowi zawsze jedno z kluczowych ogniw porządku politycznego – jest nieodzownym potwierdzeniem politycznej mocy<sup>14</sup>. Interesująca jest również ocena Andrzeja Chodubskiego, który postrzegał tego rodzaju rytuał jako zachowanie polityczne, zespół czynności stanowiących ustaloną formę społecznie doniosłego aktu, uroczystości czy ceremonii mający na celu zmitologizować państwo i władzę w taki sposób, aby ich autorytet przekroczył racjonalne ramy i oparł się na emocjach zbiorowości<sup>15</sup>.

Nie mniej ważne od zdefiniowania samego rytuału, również politycznego, jest ukazanie – nawet w najbardziej powierzchownej formie – funkcji, jakie pełni to zjawisko w przestrzeni politycznej. W każdym społeczeństwie rytuały zarówno w sferze religijnej, jak i świeckiej mają za zadanie przede wszystkim opanować chaos i przypadek, a przy tym ochronić grupę przed samowolą<sup>16</sup>, a polityczne uruchamiają symbolikę relacji, jaka łączy władzę ze społeczeństwem<sup>17</sup>. Pełnienie władzy wymaga wsparcia w postaci rytuałów i od tego właściwie nie istnieje odstępstwo. Zapewniają one możliwość odwoływania się rządzących do wartości absolutnych, pochodzących ze sfery *sacrum*<sup>18</sup>. Oczywiście następuje to przy zachowaniu odpowiednich proporcji i uwzględnieniu aktualnych realiów. Trudno obecnie zakładać, że przedstawiciele świata polityki w systemach uznanych za demokratyczne będą postrzegani przez społeczeństwo jako sprawujący władzę wskutek namaszczenia przez siły boskie. Mowa tu raczej o pewnym rodzaju świętości, nienaruszalności i trwałości rozwiązań prawnych, mechanizmów, jakie wyniosły w hierarchii społecznej dane osoby czy instytucje i legitymizują ich prawo do władzy nad danym terytorium, społeczeństwem. Jak zauważył

---

<sup>14</sup> S. Filipowicz, *Mit i spektakl władzy*, Warszawa 1988, s. 202.

<sup>15</sup> A. Chodubski, *Rytualizm polityczny*, [w:] *Encyklopedia politologii*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, t. 1, Zakamycze 1999, s. 262.

<sup>16</sup> P. Antoniak, *Konwergencje w przestrzeni zbiorowych rytuałów politycznych*, [w:] *Rytuały codzienności*, red. A. Węgrzyniak, T. Stępień, Katowice 2008, s. 154.

<sup>17</sup> M. Segalen, op. cit., s. 101.

<sup>18</sup> S. Filipowicz, op. cit., s. 210.

A. Chodubski, zadaniem rytuałów politycznych może również być ukazanie nieprzekraczalnej dla niektórych osób i podmiotów granicy między sferą *sacrum* a *profanum*<sup>19</sup>. Jeśli politycy, instytucje czy też sam system sprawowania władzy ustawiają się w sferze świętości, to za pomocą rytuałów budują barierę, która ma pokazać społeczeństwu nieprzekraczalną dla niego granicę. Rytuał, który charakteryzuje się nieuchronnością, uwidacznia przewagę, jaką mają przedstawiciele władzy. Prowadzi do bezdyskusyjnej zgody społeczeństwa na przestrzeganie określonych zasad<sup>20</sup>.

Rytuály mają moc łączenia ludzi. Wskazują ich na ciągłą potrzebę przeżywania aktów wspólnotowych<sup>21</sup>. Członkowie społeczeństwa chętniej gromadzą się wokół określonych osób czy idei, gdy mogą się z nimi utożsamiać. Nawet jeśli poszczególne jednostki przeżywają dany rytuał w sposób bardzo zindywidualizowany, to obserwując sformalizowane i powtarzalne, uzewnętrznione zachowania ogółu, dążą do łączności z grupą. Tak wyraźna doniosłość rytuałów, a przez to ich silne oddziaływanie na psychikę uczestników, pozwala nieraz świadomym ich potęgę przedstawicielom władzy na nadmierne manipulowanie społeczeństwem. Można jednak z pewnością stwierdzić, że mimo wspomnianego zagrożenia, jakie niesie ze sobą moc rytuałów politycznych, są one niezbędne dla pogłębiania przez dane społeczności własnej kultury, tożsamości, a przez to zwiększania swoich szans na przetrwanie. Otwarta pozostaje jednak kwestia, czy uczestnicy tych rytuałów zawsze odtwarzają je w pełni świadomie, to znaczy wiedzą, że w ten sposób nie tyle stają się uczestnikami danej uroczystości, ale podtrzymują, a nawet umacniają kulturę polityczną czy – szerzej – dziedzictwo kulturowe, w które z pewnością wpisują się rytuały zarówno w skali mikro danego regionu, jak i wykraczające znacznie poza tę lokalną społeczność. Uczestnikami owych rytuałów są nie tylko członkowie społeczeństwa, ale również politycy, przedstawiciele władzy, którzy wykonują różne powtarzające się czynności, interpretując je często jedynie w kategoriach rutyny.

Rytuály dokonujące się w przestrzeni politycznej Ustki podzielono na potrzeby artykułu na dwa rodzaje. Pierwszy z nich stanowi grupa rytu-

---

<sup>19</sup> A. Chodubski, op. cit., s. 262.

<sup>20</sup> Ibidem, s. 262.

<sup>21</sup> P. Antoniak, op. cit., s. 166.

atów politycznych o wymiarze ogólnopaństwowym i narodowym, natomiast drugi – o wymiarze lokalnym.

Grupę pierwszą stanowią rytuały, które występują zarówno w przestrzeni politycznej miasta, jak i całego państwa. Za podstawowy z pewnością należy uznać istotny w systemie demokratycznym rytuał wyborów politycznych. Mowa tu o wyborach ogólnokrajowych: na urząd Prezydenta RP, do Sejmu, Senatu, Parlamentu Europejskiego, a także o referendach państwowych i wyborach samorządowych. Należy podkreślić, iż rytuał ten nie obejmuje jedynie samego aktu głosowania, a cały harmonogram pracy komisji wyborczych, łącznie z wcześniejszym ustaleniem ich liczby, wykazu siedzib oraz składu osobowego. Ponadto do rytuału wyborów politycznych zaliczyć należy m.in.: ogłoszenie daty wyborów, procedurę zgłaszania i rejestracji kandydatów, cały przebieg prowadzonej kampanii wyborczej (bardzo istotny), ogłaszanie wyników wyborów, ślubowanie wybranych osób czy też późniejsze składanie przez nie oświadczeń majątkowych.

Tylko część wymienionych elementów rytuału ogólnokrajowych wyborów politycznych jest realnie obecna w przestrzeni lokalnej Ustki. Jej mieszkańców dotyczą bowiem w praktyce zazwyczaj tylko te, które związane są bezpośrednio z procedurą głosowania. Rzadko zdarza się, aby nieduże, lokalne społeczności, nie wyłączając Ustki, przyciągały uwagę elity politycznej już w trakcie prowadzonej kampanii wyborczej. Epizodycznie takie sytuacje mogą się pojawiać. „Różnice lokalnej kultury politycznej i społecznej wpływają na odrębności lokalnego procesu politycznego”<sup>22</sup> i potrafią przez to obudzić zainteresowanie największych sztabów wyborczych. Fakt, że dany kandydat zwraca się w trakcie ogólnokrajowej kampanii do lokalnych wyborców – mieszkańców konkretnego miasta lub regionu może wywrzeć na nich bardzo istotny wpływ. Poprzez odniesienie się do problemów i potrzeb *stricte* związanych z otoczeniem wyborców wzmacnia on siłę omawianego rytuału. Dowartościowana w ten sposób społeczność uważa, że ma faktyczny wpływ na kształt systemu władzy, formę jego funkcjonowania, jak również zarzą-

---

<sup>22</sup> J. Bartkowski, *Tradycja i polityka – wpływ tradycji kulturowych polskich regionów na współczesne zachowania społeczne i polityczne*, Warszawa 2003, s. 258.

dzające nim podmioty<sup>23</sup>. Taka świadomość jest szczególnie ważna, zwłaszcza gdy rytuał wyborów wykonywany jest przez społeczność zamieszkującą niejako na peryferiach, w dużym oddaleniu od podmiotów, których wspomniany rytuał bezpośrednio dotyczy.

Wydaje się, iż w hierarchii wagi wyborów politycznych utworzonej przez obywateli, rozstrzygnięcia na szczeblu ogólnokrajowym zajmują najważniejsze miejsce. Można jednak zaryzykować stwierdzenie, że ich wynik ma realnie mniejszy, niebezpośredni wpływ na życie mieszkańców niż wybory do lokalnych władz samorządowych. Elementy składające się na szeroko rozumiany rytuał wyborów politycznych, które wymienione zostały przy okazji omawianych powyżej wyborów do władz na szczeblu centralnym, w rytuale wyborów władzy samorządowej objawiają się już w pełni i bezpośrednio. Rytuał wyborów w skali ogólnokrajowej ukazwany miejscowym mieszkańcom zwykle jedynie za pomocą przekazów medialnych, teraz realizowany jest przy ich realnym udziale. Kampania wyborcza czynnie angażuje mieszkańców oraz lokalnych inwestorów, a poszczególni kandydaci zmuszeni są odwołać się do problemów czy też szans rozwojowych *stricto* dotyczących interesów lokalnej społeczności. Znakomitym tego przykładem jest przedsiębiorca Jerzy Małek, który w 2014 r. przedstawił propozycję przekazania pięciu milionów złotych darowizny na rzecz Ustki w zamian za wycofanie się ze startu w kolejnych wyborach samorządowych ówczesnego burmistrza miasta Jana Olecha<sup>24</sup>.

Również późniejsze publikowanie oświadczeń majątkowych przez nowych przedstawicieli lokalnych władz samorządowych czy też ich publiczny akt ślubowania budzą zainteresowanie lokalnej społeczności. Rytuał wyborów politycznych w całej mocy zatem dotyczy mieszkańców małego miasta, jakim jest Ustka, dopiero podczas wyborów szczebla lokalnego. Mają oni szansę stać się wtedy jego prawdziwymi i pełnoprawnymi wykonawcami.

Przybliżone powyżej rytuały wyborów politycznych zaliczyć można do masowych, inicjacyjnych, ale także do pewnego stopnia – izolacyjnych. Pierwsze dwie cechy są dość oczywiste, natomiast izolacjonizm

---

<sup>23</sup> K. Churska, *Rytuały w warunkach demokracji masowej*, [w:] *Mity, symbole i rytuały we współczesnej polityce*, red. B. Szklarski, Warszawa 2008, s. 197.

<sup>24</sup> <https://www.forbes.pl/sylwetka/jerzy-malek> (dostęp: 15.12.2018).

przejawia się niewątpliwie w powyborczym oddzieleniu się wybranych przedstawicieli władzy od reszty społeczeństwa. Zakończony rytuał wyborów po wprowadzeniu danych kandydatów do kręgu władzy (inicjacja) przy masowym poparciu udzielonym przez społeczeństwo, prowadzi jednocześnie do ich izolacji. Pojawia się bariera, która dzieli strefę rządzących od rządzonych.

Następny rytuał polityczny o wymiarze ogólnokrajowym, który funkcjonuje na obszarze Ustki, stanowi kultywowanie i obchodzenie wszelkich rocznic, świąt państwowych oraz narodowych. Takie wydarzenia doskonale ukazują obecność i zjawisko wzajemnego przeplatania się różnych rodzajów rytuałów w ramach tych samych uroczystości. Rytuały związane z obchodami świąt czy rocznic państwowych zaliczyć należy do grupy świeckich, masowych i politycznych, jak również zawodowych oraz religijnych, afirmacyjnych i współżycia. Dopiero ich suma decyduje o ostatecznym kształcie danego święta lub rocznicy. Za przykład mogą tu posłużyć uroczystości Narodowego Święta Niepodległości. 11 listopada obchody rozpoczynają się w Ustce zazwyczaj od odprawienia w kościele pw. NMP Gwiazdy Morza uroczystej mszy świętej w intencji ojczyzny. Następnie ulicami miasta przemierza się marsz niepodległości, po czym władze samorządowe składają wieńce przy pomniku Polskiego Państwa Podziemnego i Armii Krajowej; jest grany hymn Rzeczypospolitej Polskiej, a także wygłaszany apel poległych. Oficjalna część uroczystości realizowana jest przy uroczystej asyście żołnierzy Wojska Polskiego (jej przebieg reguluje *Ceremoniał wojskowy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*)<sup>25</sup>.

Poszczególne elementy harmonogramu obchodów świąt w tym dniu idealnie ukazują wzajemne przenikanie się rytualnych sfer *sacrum* i *profanum*. Mistyczna sfera świętości w swojej pełnej mocy przejawiała się zarówno w trakcie wspomnianej mszy świętej, jak i apelu poległych, podczas którego oddawana jest cześć osobom uchodzącym w zbiorowej świadomości społeczeństwa za bohaterów obchodzonego święta. Po za-

---

<sup>25</sup> Decyzja nr 392/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 września 2014 r. w sprawie wprowadzenia do użytku służbowego „Ceremoniału Wojskowego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej” (Dz. Urz. MON 2014, poz. 317; 2017, poz. 99 z późn. zm.). Ceremoniał stanowi zbiór zasad postępowania dla żołnierzy uczestniczących w uroczystościach państwowych i wojskowych. M. Szczurowski, op. cit., s. 35.



kończeniu oficjalnej części obchodów odbywają się uroczystości nieoficjalne – wspólny piknik mieszkańców, zawody sportowe, koncerty muzyczne czy też różne formy zabaw o tematyce patriotycznej dla dzieci.

Przybliżając rytuały opisywanych obchodów Narodowego Święta Niepodległości, należy wspomnieć o nieodłącznym ich elemencie, a więc przestrzeni symbolicznej, w którą wpisane są wszechobecne symbole narodowe w postaci biało-czerwonych kotylionów i chorągiewek noszonych przez osoby biorące udział w uroczystościach, albo flag państwowych umieszczanych na domach oraz balkonach mieszkań, niezwykle chętnie prezentowanych przez mieszkańców miasta.

Uczestnictwo w obchodach ważnych świąt ogólnonarodowych rozbudza w mieszkańcach patriotyzm, kształtuje tożsamość narodową oraz wzmacnia więzi z całym narodem.

Edmund Leach postrzegał obrzęd jako zachowanie, które charakteryzuje członków tej samej kultury<sup>26</sup>. Pojęcie kultury można ograniczyć do danego kręgu kulturowego, a jeszcze bardziej do określonej lokalnej społeczności wrastającej w tożsamość danego regionu i jego miejscowy dorobek kulturowy. W tym zakresie kształtowane i wykonywane są rytuały o znaczeniu lokalnym. Rytuały polityczne w wymiarze lokalnym to takie, które są ściśle związane z miejscową, lokalną społecznością.

W przypadku Ustki uwidacznia się pod tym względem pewien problem. Zamieszkujące ją polskie społeczeństwo, ze względu na fakt, że większą jego część stanowiła ludność napływowa, nie było w stanie wykształcić, a następnie utrwalić rytuałów, które wrosłyby w to miejsce. Współczesnym mieszkańcom Ustki trudno utożsamiać się z wielowiekową historią miasta sprzed roku 1945. Nawet gdyby podejmowano próby przywłaszczenia sobie ukształtowanego przez wieki dorobku kulturowego miasta, nie mogłyby one zostać uznane za wiarygodne. W związku z tym nowi mieszkańcy miasta oraz ich przedstawiciele w lokalnych władzach musieli na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat wykształcić, a następnie umocnić (dla przyszłych pokoleń) miejscowe formy rytuałów. Dość dużo udało się już w tej kwestii dokonać. Nie bez znaczenia pozostają bowiem 44 lata budowania lokalnej tożsamości w okresie PRL

---

<sup>26</sup> M. Segalen, op. cit., s. 113.

i później prawie 30 lat funkcjonowania miasta w wolnej, demokratycznej Polsce.

Pierwszym, a jednocześnie niezwykle istotnym rytuałem o wymiarze lokalnym obecnym w przestrzeni politycznej Ustki, jest sprawowanie władzy politycznej przez samorząd. Wydaje się, iż ma on charakter spójny i ogólny pod względem zasięgu występowania, przez co powinien zostać zaklasyfikowany do grupy rytuałów o wymiarze państwowym. Należy jednak zauważyć, że szczegółowy sposób jego realizacji oraz forma w wielu aspektach różnią się w poszczególnych jednostkach samorządu terytorialnego, również na równorzędnym szczeblu. Każdy samorząd cechuje inna wrażliwość, wypracowany poziom kultury politycznej czy wreszcie konkretne problemy oraz szanse rozwojowe wynikające *stricto* z charakterystyki regionu i lokalnej społeczności. Zakres praw, kompetencji i obowiązków lokalnych władz regulują oczywiście akty prawne ustanawiane przez prawodawców na szczeblu centralnym. Żadna władza lokalna nie może funkcjonować bez podstaw prawnych i poza granicami zawartych w nich regulacji. Do pewnego stopnia jednak ustanowienie formy i sposobu wykonywania nadanych jej obowiązków spoczywa w jej wyłącznej gestii. Mowa tu na przykład o uchwalanym przez radę gminy statucie, który reguluje m.in. organizację i tryb pracy organów lokalnej władzy, czy o dość dużych kompetencjach władz gminy w niezwykle istotnej sferze danin publicznych, czyli podatków i opłat lokalnych. Przykładem jest tu opłata miejscowa, którą mogą, ale nie muszą, wprowadzać na swoim obszarze gminy upoważnione do jej pobierania z uwagi na korzystne warunki klimatyczne. Rada Miasta Ustki zdecydowała się na wprowadzenie wspomnianej daniny, która w sposób istotny zwiększa wpływy do miejskiego budżetu<sup>27</sup>.

Rada gminy obraduje na sesjach. Każda z nich charakteryzuje się rytualizowanym przebiegiem ze z góry ustalonym harmonogramem powitań, przemówień, poruszanych kwestii, z określoną konwencją gestów czy sposobem ustalania miejsc zajmowanych przez poszczególne osoby. Obowiązują odpowiedni tryb i forma głosowania oraz przyjmowania uchwał, deklaracji, oświadczeń, apeli, opinii czy postanowień procedu-

---

<sup>27</sup> <http://slupsk.naszemiasto.pl/artykul/ustka-zarabia-na-oplacie-klimatycznej-wplywy-sa-coraz,1090789,art,t,id,tm.html> (dostęp: 30.11.2018).

ralnych. Siłę tego rytuału wspomaga jego pełna jawność, możliwość obserwowania przez zwykłych obywateli. Rytuał sprawowania władzy przez radę gminy nie ogranicza się do samego spotkania radnych w przeznaczonej do tego sali. Należą do niego także wcześniejsze przygotowania do każdej z sesji, sporządzanie i publikowanie protokołów, nagrań z obrad czy forma ogłoszenia przyjętych aktów prawnych. Rytualny przebieg mają również chociażby prace radnych w specjalnych komisjach. Mowa tu o komisjach stałych oraz doraźnych powoływanych jedynie na czas realizacji określonych zadań lub rozstrzygnięcia spraw niebędących przedmiotem działania organów miasta w trybie zwykłym. W przestrzeni politycznej Ustki funkcjonują obecnie cztery komisje stałe. Są to Komisja Rewizyjna, Komisja Polityki Społecznej, Komisja Budżetowo-Gospodarcza, Komisja Skarg, Wniosków i Petycji oraz charakterystyczna dla miasta, które ma status uzdrowiska – Komisja Uzdrowiskowa<sup>28</sup>. Radni miejscy mogą również organizować się w klubach radnych oraz ustanawiać ich wewnętrzne regulaminy, które muszą być zgodne ze statutem miasta.

W *Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*<sup>29</sup> prawodawca przewidział również możliwość tworzenia przez rady gmin tzw. jednostek pomocniczych gminy. W Gminie Mieście Ustka z racji jej niedużych rozmiarów nie zdecydowano się jednak na ten krok. Wspomniane rozwiązanie funkcjonuje za to z powodzeniem w sąsiedzkiej gminie wiejskiej Ustka, w której utworzono 19 sołectw<sup>30</sup>.

Nie mniej istotnym elementem rytuału sprawowania władzy samorządowej jest stanowisko i zakres działań burmistrza miasta. Pełni on swoje obowiązki przy pomocy Urzędu Miasta Ustka. Szczegółowy tryb i zasady funkcjonowania Urzędu regulowane są na mocy *Regulaminu organizacyjnego Urzędu Miasta*<sup>31</sup> stanowiącego zarządzenie burmistrza. Do podstawowych obowiązków burmistrza, które m.in. tworzą rytuał sprawowania przez niego wykonawczej władzy samorządowej, należą:

---

<sup>28</sup> Stan na 31.12.2018 r. Zob. <https://bip.um.ustka.pl/m,120,komisje-rady-miasta.html> (dostęp: 15.12.2018).

<sup>29</sup> *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*, DzU 1990, nr 16, poz. 95 z późn. zm.

<sup>30</sup> Stan na 31.12.2018 r. Zob. <http://bip.ustka.ug.gov.pl/m,4076,lista-solectw-soltysow-i-radsoleckich.html> (dostęp: 15.12.2018.).

<sup>31</sup> <https://bip.um.ustka.pl/Article/id,459.html> (dostęp: 30.11.2018).

kierowanie bieżącymi sprawami miasta oraz reprezentowanie go na zewnątrz, uczestnictwo w sesjach rady miasta, przygotowanie projektu oraz późniejsze wykonywanie budżetu miasta, wykonywanie uchwał rady, wydawanie aktów prawa miejscowego w postaci zarządzeń czy zatrudnianie i zwalnianie kierowników miejskich jednostek organizacyjnych. Warto wspomnieć również o sprawozdaniach z jego pracy, jakie publikowane są na oficjalnej stronie internetowej miasta oraz w mediach społecznościowych.

Powtarzalne i sformalizowane rytuały sprawowania władzy samorządowej stanowią doskonałe narzędzie jej legitymizacji poprzez budowanie jej autorytetu w oczach mieszkańców.

Wart podkreślenia jest także proces kształtowania zrytualizowanych mechanizmów sprawowania władzy wśród młodzieży. Za jego przejaw można uznać działalność coraz bardziej popularnych na szczeblu samorządu młodzieżowych rad gmin. Wspomniany organ funkcjonuje z powodzeniem także w Ustce. Po raz pierwszy Młodzieżowa Rada Gminy Ustka została wybrana w 2009 r. i w pierwszej kadencji liczyła sześciu członków. Obecna składa się z dwunastu młodzieżowych radnych.

Przykładem rytuałów politycznych o wymiarze lokalnym, jakie zaobserwować można w przestrzeni politycznej Ustki, jest ustanowione w *Statucie miasta Ustki*<sup>32</sup>, przypadające na 15 sierpnia, Święto Miasta i jego obchody. Z racji charakterystycznego nadmorskiego położenia miejscowości, a co za tym idzie – silnie związanej z morzem miejscowej gospodarki, uroczystości organizowane z tej okazji wykorzystywane są do budowania wizerunku miasta w takim właśnie ujęciu. Ważnymi ich elementami są uroczysta msza święta oraz oddanie hołdu wszystkim, którzy stracili życie na morzu. W tym celu organizowany jest apel pamięci oraz składane są wieńce pod miejscowym pomnikiem Ludziom Morza. Wspomniane działania pomagają w budowaniu i umacnianiu lokalnej tożsamości kulturowej, utrwalają wśród mieszkańców znajomość symboliki i historycznych związków miasta z morzem, a także przybliżają te aspekty licznie tu zgromadzonym w okresie letnim turystom i kuracjom. Rytuał obchodów Święta Miasta stanowi również

---

<sup>32</sup> Uchwała nr XLVII/382/2006 Rady Miasta Ustka z dnia 31 sierpnia 2006 r. w sprawie Statutu Miasta Ustka, Dz. Urz. Woj. Pom., 14.11.2006, nr 114, poz. 2401 z późn. zm.

okazję do umacniania kontaktów politycznych z chętnie uczestniczącymi w uroczystościach przedstawicielami zaprzyjaźnionych jednostek samorządów terytorialnych zarówno z Polski, jak i z za granicy.

Podobną naturę, choć charakter nieco mniej oficjalny, mają organizowane co roku Dni Morza czy Dożynki Rybne. Charakter zrytualizowanych obchodów tych dwóch ostatnich uroczystości pozwala zaliczyć je, oprócz zbioru rytuałów politycznych, do grupy rytuałów – reliktyw dawnych wierzeń, o których pisał Pełka. Duże znaczenie w kreowaniu rozpoznawalności marki Ustki pełnią także różnego rodzaju imprezy ogólnopolskie powtarzane w każdym sezonie letnim w podobnej formule. Przykładem może być coroczny Ogólnopolski Festiwal Sztucznych Ognia, a obecnie Ogólnopolski Festiwal Wiatru.

W kręgu rytuałów lokalnych można również uplasować uroczyste przysięgi wojskowe elewów miejscowego Centrum Szkolenia Marynarki Wojennej im. Admirała Floty Józefa Unruga. Szczegółowy scenariusz przebiegu uroczystości regulują, jak w przypadku apelu poległych, przepisy *Ceremoniału wojskowego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*. Rytuał przysięgi wojskowej nie stanowiłby tak doniosłego – i przede wszystkim lokalnego – wydarzenia w życiu miasta, gdyby nie porozumienie przedstawicieli Sił Zbrojnych RP z miejscowymi władzami samorządowymi w sprawie organizowania tej ceremonii w reprezentatywnym punkcie Ustki, np. w ważnym dla miasta miejscu, jakie stanowi promenada nadmorska. Rytuał ten nie tylko utrwała miejscowe tradycje wojskowe, ale pozwala wszystkim jego uczestnikom, zarówno wykonawcom, jak i obserwatorom, jeszcze silniej poczuć ducha patriotyzmu i utrwalić etos polskiego żołnierza.

W odniesieniu do najmłodszych mieszkańców Ustki zadania powyższe spełniają m.in. zrytualizowane formy uroczystości w kontekście ważnych dat w życiu placówek oświatowych, ale na uwagę zasługuje również klucz wyboru patronów dla uesteckich szkół. Szkoła Podstawowa nr 1 w Ustce nosi imię kapitana Leonida Teligi, Szkoła Podstawowa nr 2 komandora Bolesława Romanowskiego, natomiast patronem Szkoły Podstawowej nr 3, wraz z dotychczasowym gimnazjum, jest generał Mariusz Zaruski. Wszystkie te wybitne postaci są silnie związane z morzem, a ich wybór ma za zadanie rozwijać i umacniać w młodych mieszkańcach miasta świadomość lokalnej tożsamości oraz kultury, w której dorastają.

Kolejnym interesującym przykładem lokalnego rytuału politycznego jest hejnał miasta. Stanowi on samoistny symbol, ale jego codzienne granie na wieży ratusza miejskiego kwalifikuje go jako rytuał polityczny. Podobnie ma się rzecz z regulacjami dotyczącymi używania innych miejskich symboli politycznych<sup>33</sup>, np. flagi miasta i flagi urzędowej miasta. Zrytualizowana forma postępowania z lokalnymi symbolami silnie wpływa na kształtowanie percepcji doniosłości znaczenia symboli wśród członków samorządu, co może z czasem wpłynąć na postrzeganie go jako małej ojczyzny.

W przestrzeni politycznej Gminy Miasta Ustki obecne są właściwie wszystkie rodzaje rytuałów, jakie rozrózniono w literaturze. Rytualne sfery *sacrum* i *profanum* koegzystują tu i przenikają się wzajemnie w tych samych wydarzeniach politycznych. Dopiero wszystkie łącznie składają się na pełny i ostateczny obraz rytuału, który społeczeństwo dostrzega jako całość.

Z pewnością przedstawione powyżej przykłady rytuałów nie wyczerpują całkowicie omawianego zagadnienia. Mowa tu zarówno o rytuałach o wymiarze ogólnopanstwowym, jak i lokalnym. Wszystkie stanowią jedynie część ogromnego świata zrytualizowanych form obrzędowości publicznej. Omawiany świat rytuałów jest na tyle rozbudowany, a także wciąż otwarty i żywy, iż nie sposób przedstawić wszystkich możliwych form ich obecności w danej społeczności. Nawet w przypadku niewielkiej grupy mieszkańców małego ośrodka miejskiego, jakim niewątpliwie jest Ustka.

## Bibliografia

Antoniak P., *Konwergencje w przestrzeni zbiorowych rytuałów politycznych*, [w:] *Rytuały codzienności*, red. A. Węgrzyniak, T. Stępień, Katowice 2008.

Bartkowski J., *Tradycja i polityka – wpływ tradycji kulturowych polskich regionów na współczesne zachowania społeczne i polityczne*, Warszawa 2003.

---

<sup>33</sup> Uchwała nr V/39/2007 Rady Miasta Ustka z 1 marca 2007 r. w sprawie zasad używania symboli Miasta Ustka, 1.03.2007 r., z późn. zm.

- Chodubski A., *Rytualizm polityczny*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 1, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Zakamycze 1999.
- Churska K., *Rytuály w warunkach demokracji masowej*, [w:] *Mity, symbole i rytuały we współczesnej polityce*, red. B. Szklarski, Warszawa 2008.
- Decyzja nr 392/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 września 2014 r. w sprawie wprowadzenia do użytku służbowego „Ceremoniału Wojskowego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”* (Dz. Urz. MON 2014, poz. 317; 2017, poz. 99 z późn. zm.).
- Eller J. D., *Antropologia kulturowa. Globalne siły, lokalne światy*, Kraków 2012.
- Filipowicz S., *Mit i spektakl władzy*, Warszawa 1988.
- Kertzer D., *Rytuał, polityka, władza*, Warszawa 2010.
- Maisonneuve J., *Rytuály dawne i współczesne*, Gdańsk 1995.
- Pełka L., *Rytuály, obrzędy, święta*, Warszawa 1989.
- Rappaport R. A., *Rytuał i religia w rozwoju ludzkości*, Kraków 2007.
- Segalen M., *Obrzędy i rytuały współczesne*, Warszawa 2009.
- Szczurowski M., *Mity, rytuały, symbole a żołnierz polski w przestrzeni politycznej II wojny światowej*, Toruń 2013.
- Uchwała nr V/39/2007 Rady Miasta Ustka z dnia 1 marca 2007 r. w sprawie zasad używania symboli Miasta Ustka*, 1.03.2007 r., z późn. zm.
- Uchwała nr XLVII/382/2006 Rady Miasta Ustka z dnia 31 sierpnia 2006 r. w sprawie Statutu Miasta Ustka*, Dz. Urz. Woj. Pom., 14.11.2006, nr 114, poz. 2401 z późn. zm.
- Wielka encyklopedia PWN*, t. 24, red. J. Wojnowski, Warszawa 2004.

### **Netografia**

- <https://bip.um.ustka.pl> (dostęp: 15.12.2018).
- <http://bip.ustka.ug.gov> (dostęp: 15.12.2018.).
- <http://slupsk.naszemiasto.pl> (dostęp: 30.11.2018).
- <https://www.forbes.pl> (dostęp: 15.12.2018).

## Summary

### **Rituals in the political space of the city of Ustka**

Rituals are of great importance in politics at every level. Rituals bind society and strengthen their identity. Besides rituals strengthen attachment to culture, land and state power. On the other hand state power increases legitimacy by performing respected rituals. There are many interesting ways to classify rituals in the literature on the subject. For the purpose of showing rituals in the political space of the city of Ustka, it seems appropriate to distinguish above all the rituals of a national character and those of a local dimension. In the case concept of the ritual, however, there are no final divisions, and the boundaries that divide them are certainly not impassable.

**keywords:** ritual, political ritual, state celebrations, local community, Ustka

**słowa kluczowe:** rytuał, rytuał polityczny, uroczystości państwowe, społeczność lokalna, Ustka